

Галерија слика
"Сава Шумановић"
Шид

АРТИСТИ И МОДЕЛИ
САВА ШУМАНОВИЋ
И КРАЉИЦА
МОНПАРНАСА

АРТИСТИ И МОДЕЛИ

САВА ШУМАНОВИЋ
И КРАЉИЦА
МОНПАРНАСА

Издавач: Галерија слика „Сава Шумановић“ Шид

АРТИСТИ И МОДЕЛИ : САВА ШУМАНОВИЋ И КРАЉИЦА МОНПАРНАСА

Уредник: Весна Буројевић

Аутор текста: Др Јасна Јованов

Рецензија: Мр Тијана Палковљевић

Аутор изложбе: Весна Буројевић

Лектор: Љиљана Лукић

Превод: Гордана Ерић

Дизајн: Далибор Огризовић

Штампа: ГИП Илијанум Шид

Тираж: 3000 комада

Захваљујемо се Министарству културе Републике Србије које је омогућило реализацију изложбе и штампање каталога

МЕСТО ПРЕДГОВОРА

Наша историја уметности не може се похвалити великим бројем момената који нас чине савременим и актуелним са временом када су настајали уметнички правци. Некако смо навикли да уз сваки стил или правац у уметности следи и реченица, да у наше крајеве стиже са закашњењем. Захваљујући једној Парижанки, ведрога духа, вишеструко талентованој, веома инспиративној и пре свега актуелној, можемо се похвалити да смо двадесетих година прошлог века и ми били савремени.

У пролеће 1930. године из Париза заједно са Савом Шумановићем у наш крај стиже Кики. Предходне године, баш у време када је на врхунцу славе проглашена за Краљицу Монпарнаса позирала је Сави Шумановићу. Два акта који се чувају у галерији слика „Сава Шумановић“ у Шиду, на којима се лако препознаје Кики, припадају малобројном, али драгоценом делу збирке, сликама које је Шумановић донео из Париза.

На основу до сада расположивих података није могуће прецизно утврдити када су настале слике, коју је прво насликао, а потписао се на обе, ћирилицом у доњем десном углу (Сава Шумановић Париз 1929.).

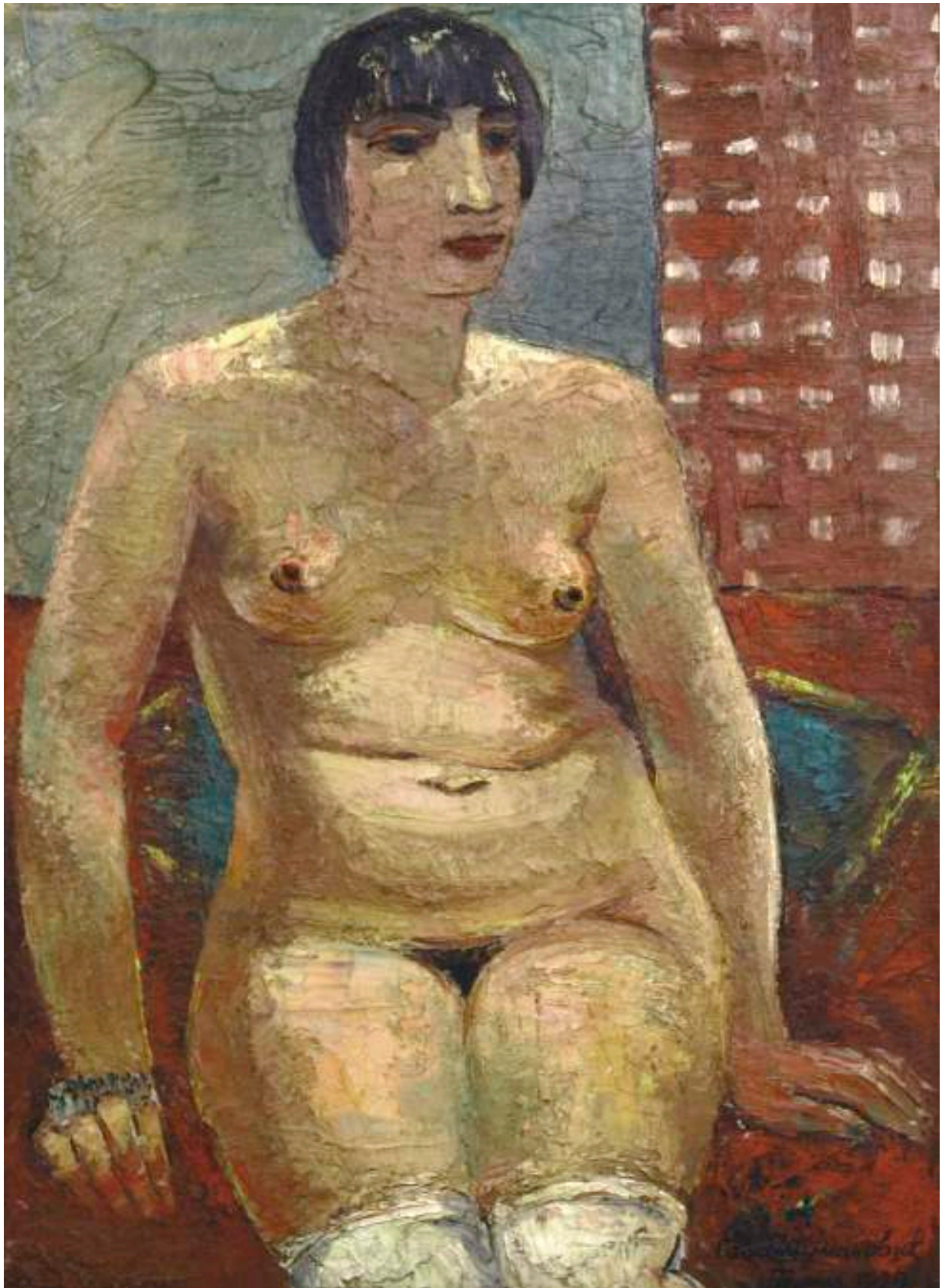
Да ли је најпре насликао Седећи женски акт, поставивши модел у уобичајену позу за акт, као многе моделе и пре и после ове слике, или Јутро, потпуно другачије конципирану слику која сва трепери од сензуалности (поза, колорит, поглед), није нам познато. Оно што се може закључити већ на први поглед је потпуно различит приступ раду. Има ли то везе са нечим другим, осим са тренутном инспирацијом уметника, није нам познато. На основу расположивих чињеница, а то је више од двадесет актова насликаних у Шиду према скицама из Париза, лако је утврдити да се ни на једној од тих слика, не препознаје Кики. Постоје међу њима женски ликови који се понављају, али Кики не.

У Шиду је Шумановић само једном насликао Кики. Било је то 1935. године, док још није пронашао модел за акт, неопходан за стварање грандиозног циклуса Шидијанке. Насликао је композицију Крај шумарка. На овој слици великог формата укомпоновао је своје раније настале актове. Централно место међу њима припало је Кики. Њена сензуална поза са слике Јутро још више је наглашена црвеном простирком. Она се за ту привилегију сама изборила, својим талентом и животним ставовима.

Кики је са нама већ осамдесет година. Боља потврда париског окружења Саве Шумановића није нам потребна.

Весна Буројевић

Париски модел - Кики , уље на платну, 60 x 81, 1929.

АРТИСТИ И МОДЕЛИ САВА ШУМАНОВИЋ И КРАЉИЦА МОНПАРНАСА

„У јесен 1928. вратио сам се у Париз, обскрбљен новцем из Београда. Уистину, мада сам био болестан, тај боравак ми је био најлепши, јер сам захваљујући продаји у Београду могао да другујем са господином Крогом, Којонагијем, да се упознам са Дереном, да будем редовно у друштву дама Кики, Терезе Трез и Фернанд Бареј, те Хермине Давид и покојног Паскина, за кога ме је везивало неко 'балканско' пријатељство,“¹ написао је Сава Шумановић у аутобиографском тексту насловљеном „Место предговора“ у каталогу изложбе одржане 1939. године на Новом универзитету у Београду.²

Имена која је набројао смештају овог сликара у сам центар збивања у париској четврти Монпарнас.³ Тада већ славна туристичка атракција, Монпарнас је почео да привлачи уметнике у освит XX века, захваљујући просторима који су били погодни за атеље, као и кафанама које су, једна за другом, ницале око раскрснице булевара Распај и булевара Монпарнас и одмах прерастале у омиљена места окупљања.

Захваљујући интернационалном саставу уметничке дружине, Монпарнас је још у годинама пред Први светски рат развио сопствени, посебан идентитет. Одмах по завршетку „великог“ рата ова артистичка интернационализација је настављена, да би током двадесетих година XX века Монпарнас постао симбол личне и уметничке слободе, отворена заједница где је свако могао да нађе себи место и да оствари сопствени израз. Као нека врста „слободне зоне“ где су неконвенционалност у понашању и начину живота били толерисани, овај део Париза је попут магнета привлачио уметнике свих врста и њихове обожаваоце, за њима трговце уметнинама, галеристе и колекционаре и, не најмање значајне, туристе са свих страна света. Сви су се они окупљали у кафанама попут „Клозери де лила“, „Дом“, „Ротонде“, „Куполе“ и других. У тим тренуцима Монпарнас је био центар света, где је све било дозвољено и свако је имао права да испољи своје склоности. Ипак, највећи куриозитет Монпарнаса представљала је група самосвесних, независних жена које су традиционални породични живот замениле приступањем шароликој уметничкој заједници. Зарађивале су за живот наступајући као играчице и глумице, певајући у кабареима или позирајући сликарима, понекад се и саме окушавајући на уметничком плану. Углавном су биле познате по надимцима, да помињање њихових правих имена не би угрозило углед породица из којих су потекле. Неке од њих поменуо је и Сава Шумановић свом тексту, на првом месту најчувенију од свију, Кики. „Три Кики: Кики ван Донген, Кики Кислинг и Кики Кики представљају најславније и заиста највеличанственије личности на свету“, приметио је сликар Фужита у предговору Кикиних мемоара.⁴ Наравно, имао је на уму ону најпознатију Кики, која је током лудих двадесетих, тридесетих и четрдесетих била модел, сликарка, кабаретска певачица, филмска глумица, инспирација многим уметницима, и више од свега јединствена личност. „Необично лепа, са несташлуцима, веселашћу, дрскошћу, чак и бестидношћу у говору, покретима, држању и осмесима“, сажео је у неколико речи њен опис ромасијер Дан Франк.⁵

Рођена у Шатијону сир Сен у Бургундији као Алис Прен (1901 – 1953),⁶ била је и заувек остала симбол боемског и уметничког живота Париза. Из родног краја се отиснула пут престонице са дванаест година у потрази за егзистенцијом. У Паризу је први пут видела фијакер и запитала се

¹ *Каталог изложбе Саве Шумановића на Новом универзитету*, Београд 1939, 14.

² *После 70 година* [каталог, уредила В. Буројевић], Галерија слика «Сава Шумановић», Шид, 2009.

³ V. Klüber, J. Martin, *Kiki's Paris*, Harry N. Abrams, Inc., Publishers, New York, 1989.

⁴ T. Foujita, *My Friend Kiki. Kiki's Memoirs* (уредили V. Klüber & J. Martin), The Ecco Press, Hopewell 1996, 40 – 47.

⁵ Dan Frank, *Voemi*, Службени гласник, Beograd 2008, 375 – 376.

⁶ Први аутобиографски текст под насловом *Kiki Souvenirs* Алис Прен/Кики је написала 1929. године; књига је под називом *Kiki's Memoirs* и предговором Ернеста Хемингвеја објављена 1930. на енглеском језику, али али због забране није дошло до масовне дистрибуције у Америци. Године 1950. Кики је написала три аутобиографска чланка за париске новине. Сва четири текста, са предговорима Билија Кливера и Џули Мартин, Цугухару Фужите и Ернеста Хемингвеја, као и фотографијама Ман Реја и других фотографа, репродукцијама Кикиних портрета које су радили различити аутори, као и њеним сликама и цртежима, објављена су у: *Kiki's Memoirs* (уредили V. Klüber & J. Martin), The Ecco Press, Hopewell 1996.

чиме су улице премазане, да би коловози блистали. Са тринаест година већ је напустила Општинску школу у коју ју је мајка уписала, како би научила да чита и пише. Каријеру је започела као радница у књиговезници, као и у фабрикама које поправљају и производе опрему за војску на фронту. Са петнаест година помаже у пекари, почиње да гарави обрве и загледа момке. Коначно открива да је много угодније позирати нага неком вајару, од напорног рада у књиговезници или пекари. Откриће је за последицу имало разлаз са мајком, која у кћеркином новом занимању видела врхунац неморала. Са друге стране, за Кики је то био неповратни пут у свет уметности. Често је мењала место становања на Монпарнасу, али је исто тако често тражила друштво сликара у „Ротонди“. Надимак Кики дао јој је први љубавник, сликар Морис Медјицки. Позира најпре њему, а потом Кислингу и Фужити. Лежећи Кикин акт који је насликао Фужита на Јесењем салону добија најповољније критике. Након успешне продаје слике, Фужита део новца даје Кики, која иде у превеликим мушким ципелама и капутом покупљеном са ђубришта. После неколико сати Кики се поново појављује у Фужитином атељеу, али изгледом и одећом делује као права дама.

У тренутку када се све то дешава, Монпарнас још увек памти трагичан крај свог харизматичног јунака Амедеа Модилјанија у јануару 1920. године, после ког је уследио први долазак Саве Шумановића у Париз, у јесен исте године.⁷ Већ тада је Кики увелико постала звезда париских кабареа, шармантна и духовита, са урођеним нагоном за преживљавање и прилагођавање свакој ситуацији. Склопиће искрено пријатељство са Хаимом Сутином, у време када је он боравио некадашњем Модилјанијевом атељеу у улици Cité Falguière. Она сама ће позирати Медјицком, Мојзе Кислингу, Перу Крогу, Александру Калдеру, Паблу Гаргалу, Лују Паскину и многим другим уметницима са Монпарнаса. Привући ће и пажњу критичара Андре Салмона и Флорана Фелза, дружиће се са Гертрудом Стајн и Ернестом Хемингвејем. Ипак, оно што ће легенду о Кики у пуном сјају сачувати до наших дана, представља серија фотографија које је снимии Емануел Радницики, познатији као Ман Реј⁸ између 1921. и почетка четврте деценије.

Љубав између модела и авангардисте представљала је једну од најдужих и најчувенијих веза на Монпарнасу. Позирајући преко четрдесет пута пред објективом Ман Рејевоог фотографског апарата, Кики је показала огроман таленат за позирање и сву моћ трансформације нагог и одевеног тела. Уз Ман Реја је упознала и круг авангардиста којем су припадали Тристан Цара, Андре Бретон, Филип Супо, Луј Арагон, Макс Ернст и Пол Елијар. Играла је и у два кратка и једном дугометражном Ман Рејевом филму, „Повратак разуму“ (1923), „Морска звезда“ (1923) и „Емак Бакиа“ (1926). Наступила је и у кратким филмовима „Механички балет“ Фернана Лежеа (1923) и „Париз експрес/Париски сувенири“ Пјера Превеа и Марсела Дијамела (1928), као и у дугометражним „Нељудско“ Марсела Л'Ербијеа (1923), „Међучин“ Рене Клера (1923), „Галерији чудовишта“ Жака Каталана, „Капетан Жути“ Андерса Вилхелма Сандберга (1930) и „Стари ђаво“ Анатола Литвака (1933).⁹ Њена жеља да добије филмски ангажман у Америци 1923. године завршила се безуспешно. Разлог томе није било само Кикино непознавање енглеског језика. Нигде се није могло живети тако слободно и лежерно као на Монпарнасу. Било би незамисливо да се у неком њујоршком пабу Кики попне на сто, задигне сукњу – а било је познато да ни лети, ни зими није носила ништа испод - и запева ласцивну песмицу „Девојке из Камарета“. Само на Монпарнасу она је могла да прерасте у сликарску величину, да јој за изложбу у Galerie du Sacre du Pritemps 1927. године предговор напише Робер Деснос и да отварање изложбе буде проглашено за вернисаж године. Са подједнаким успехом Кики излаже и у галерији Жоржа Бернхајма у децембру 1930.

⁷ Љ. Миљковић, *Сава Шумановић препуштање пасији*, Галерија слика «Сава Шумановић» –Прентмедиа, Шид – Београд 2007.

⁸ *Alias Man Ray: The Art of Reinvention* [каталог, уредио Mason Klein], The Jewish Museum, New York 2009.

⁹ R. F. Lanzoni, *French Cinema from its Beginnings to the Present*, The Continuum International Publishing Group Inc., New York 2002; *Masterpieces of Modernist Cinema* (уредио Frank Perry), Indiana University Press, Bloomington 2006.

САВА ШУМАНОВИЋ И КРАЉИЦА МОНПАРНАСА

Када се њена веза са Ман Рејем, крајем треће деценије завршила, Кики се зближила са новинарем Анријем Броком. Њено име је дотад постало једна од знаменитости слободног Париза, у којем су туристи с ходочаснички жаром залазили у „Дом“ или „Куполу“, као што су разгледали Милоску Венеру у Лувру. У својим чланцима, Брока је прославио боемски живот Монпарнаса и изнад свега саму Кики. Врхунац атмосфере „лудих тридесетих“ била је добротворна представа у корист сиромашних уметника, организована у мају 1929. године у позоришту Бобино, у којој су учествовали Кики и већина њених пријатеља. Паскин је урадио програмску књижицу која је штампана у ограниченом тиражу, Фужита се маскирао у клоуна, Терез Трез је са девојкама са Монпарнаса играла кан-кан, Мари Васиљева је играла руске плесове, а главна атракција, Кики, певала је ласцивне песмице. На крају вечери Кики је проглашена за краљицу Монпарнаса. Причало се да је њена фотографија са ружом међу уснама, која је том приликом снимљена, као разгледница је продата у 100.000 примерака.

Управо те године Сава Шумановић у Паризу слика актове Кики и још једног чувеног модела, креолке Ајше. Када је реч о Кики, у питању су слике **Јутро (Лежећи женски акт)**,¹⁰ **Париски модел - Кики**,¹¹ као и **Црвени ћилим**.¹² У исти амбијент сликар ће поставити и слику **Мртва природа**,¹³ на којој ће приказати чинију са јабукама и крушкама и орасима, које својим облицима кореспондирају са наглашеном сензуалношћу Кикиног тела. У позама на Савиним сликама та сензуалност, као и упадљива незаинтересованост за посматрача, имају сличности са Ман Рејевим фотографијама и одају искусног модела који ужива у самом процесу позирања, без занимања за крајњи резултат. Кики је свесна сопственог изгледа, као и чињенице да уметничко дело може да досегне само ниво интерпретације, а никако да понови оно што је природа, када је она у питању, већ створила. Касније у Шиду, Сава Шумановић ће дорађивати многе од својих „париских црнки“¹⁴ (црнке су по цртежима из Париза),¹⁵ али се то неће догодити са актovima за које му је позирала Кики. Штавише, њен акт са слике **Јутро** укључиће у монументалну композицију **Крај шумарка (Купачице)**¹⁶ коју ће насликати 1935. године, претходно разрадивши велики формат скицом угљеном на хартији.¹⁷ Тако ће коначно Кики доживети да „склопи посао“ са Савом Шумановићем, која га је, према његовим речима, будући „добра познаница (сликарица, певачица великог имена) звала у шали 'Конт де Пари' јер сам пребројавао 'паре' француски речено 'контe' бројити како сам јој растумачио, одбијајући чешће њене жеље, да јој купим цвећа, када је цвећарица наишла“,¹⁸ као што је то, током њихове везе свакодневно чинио Анри Брока.¹⁹ После разиласка са Броком, Кики је у једном од кабареа срела Андре Ларока, који је свирао хармонику. Почели су заједно да наступају у кабареима на Монпарнасу и на другој обали Сене. „Драги мој, све што ми треба јесте комад хлеба и боца црњака и увек ће се наћи неко да ми то пружи,“ имала је обичај да каже. На крају је то био Ларок, са којим је провела остатак живота, до 1953. године.

Актови за које му позирала Кики, као и они за које му је позирала Ајша, а свакако и неки други чувени модели са Монпарнаса чије ликове је немогуће идентификовати према мутним фотографијама, осим изузетних слика, представљају део миљеа у којем се Сава Шумановић кретао

¹⁰ **Јутро (Лежећи женски акт)**, уље на платну, 130 x 96 cm, потписано доле десно: Сава Шумановић – 29, ГСШ, Шид, инв. бр. 352.

¹¹ **Париски модел - Кики**, уље на платну, 60 x 81 cm, потписано доле десно: Сава Шумановић Париз 1929; ГСШ, Шид, инв. бр. 256.

¹² **Црвени ћилим**, уље на платну, 91,5 x 71,5 cm, потписано доле десно: Сава Шумановић Париз 1929; НМ, Београд, инв. 580.

¹³ **Мртва природа**, уље на платну, 33 x 55 cm, потписано горе десно: С. Шумановић, приватно власништво.

¹⁴ Л. Трифуновић, *Српско сликарство 1900 – 1950*, Нолит, Београд 1970, 156.

¹⁵ *Каталог изложбе Саве Шумановића на Новом универзитету*, Београд 1939, 19.

¹⁶ **Крај Шумарка (Купачице)**, уље на платну, 250 x 190 cm, потписано доле лево: Сава Шумановић 1935; ГСШ, Шид, инв. бр. 318.

¹⁷ М. Квас, *Сава Шумановић од цртежа ка слици* [каталог], Спомен.збирка Павла Бељанског. Галерија слика „Сава Шумановић“, Нови Сад – Шид, 2001, 26, 27, 40, кат. бр. 5.

¹⁸ *Каталог изложбе Саве Шумановића на Новом универзитету*, Београд 1939, 6.

¹⁹ В. Klüver, J. Martin, Foreword. *Kiki's Memoirs* (уредили В. Klüver & J. Martin), The Ecco Press, Hopewell 1996, 32.

током својих париских дана. „Модиљани се појављивао с вечери са ешарпом магле или халоом електричне светиљке и владао као принц над нашим скупом, у који су се примали само Кислинг и његова жена Рене, Шумановић, Дерен и Папазоф, бугарски сликар врло оригиналног талента. Растко Петровић, амбасадор балканске књижевности, Карс, Зак, доктор Баијен, који је дамама лечио срца, др Веншон, аутор дела 'Уметност и лудило', Макс Жакоб, Салмон и Жана, Фужита и, тајновит и ироничан, Пабло Пикасо, коме је долазио да се придружи Кокто, Ремон, Радиге, Орик, Ирен Лагит, Серж Фера, једном речи довољно да се снабдеју уметнички часописи, позоришта, десет издавача и десет трговаца сликама целе једне генерације,“ написао је ликовни критичар Флоран Фелз у сећањима на часопис «L' Art vivant».²⁰ Мада није било могуће да се Модилјани и Шумановић сретну, како се стиче утисак на основу Фелзових речи, њих двојица су били део исте атмосфере, као и Фужитина тадашња жена, сликарка Фернанда Бареј, Којанаги Сеи јапански сликар који се позивао на своје самурајско порекло, сликарка Хермина Давид која се издржавала правећи крпене лутке, сликар из Бугарске Папазоф, Паскин, и Терез Трез модел и Кикина блиска пријатељица. И њу ће поменути Сава Шумановић у већ наведеном уводнику за изложбу 1939, као особу која ће од њега, када је „у години 1930 јануара месеца криза новчана, постала необично оштра,“ откупити његов париски атеље, исплативши ми трошкове инсталације.²¹

Сава Шумановић није био једини српски уметник који се касније сећао својих париских дана и учешћа у боемском животу на Монпарнасу. У првим послератним годинама у Париз је стигао и Ристо Стијовић и сместио се у атеље у улици Сите Фалгијер, број 11, у непосредном суседству атељеа који је припадао Модилјанију, затим Хаиму Сутину, да би се на крају у њега уселио наш вајар Сретен Стојановић.²² Поред Сутина, Стијовић се осврнуо и на париске сусрете са Фужитом, Матеом Ернандезом, Леополдом Зборовским, Модилјанијем, са Пикасом, Коктоом, Дереном, Жоржом Аматијем, Италијанком Розали (која је држала кантину за уметнике), Савом Шумановићем, Петром Добровићем, Марином Тартаљом, Зором Петровић. Недалеко од Стијовићевог, у истој улици, атеље је имао и Мило Милуновић. Није немогуће да је управо код Сутина у атељеу, или у галерији Леополда Зборовског где су залазили многи од поменутих наших и страних уметника, Стијовић видео Ман Рејеву фотографију Кики, која му је послужила као инспирација за скулптуру **Каријатида**.²³ О Сутиновом атељеу у „Сећањима на младост“ писао је и Сретен Стојановић, као и о атељеу Емила Антоана Бурдела у којем је учио да ваја.²⁴

Сава Шумановић је три пута боравио у Паризу: први пут од јесени 1920. до пролећа 1921, боравећи у атељеу у Rue Bréa 15, три месеца се усавршавајући у атељеу Андре Лота. У Париз поново одлази септембра 1925. Изнајмљује атеље у Rue Dauvil 5. Редовно излаже у Француској на Салонима, као и у Југославији (у Загребу, у салону „Улрих“) и много ради. Слика **Доручак на трави**²⁵ је 1927. репродукована у часопису «L' Art vivant», исте године настаје и **Пијани брод**,²⁶ Сава самостално излаже у Паризу и осликава један од стубова у новоотвореној кафани „Купола“. Исте године настаје и **Пијани брод**,²⁷ Сава самостално излаже у Паризу и осликава један од стубова у

²⁰ F. Florent, *L'Art Vivant de 1900 a nos jours*, Pierre Callier Editeur, Tome II, 1914 - 1950, Genève, 1950, 132. У: *Четрвта деценија, експресионизам боје, kolorizam, poetski realizam, intimizam, koloristički realizam* [каталог, уредио М. Б. Протић], Музеј Савремене уметности, Београд 1971, 29.

²¹ *Каталог изложбе Саве Шумановића на Новом универзитету*, Београд 1939, 13.

²² Ј. Јованов, Ристо Стијовић: *сећање на људе и догађаје*, Годишњак Града Београда, књига LII, Београд 2006, 279 – 308.

²³ **Каријатида** (1930), орахово дрво, 16,5 x 83,5 x 16,5 cm, Потписано одоздо на постољу: *Стијовић*, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад, инв. СЗПБ. 131. Ј. Јованов, *Каријатида. Спомен-збирка Павла Бељанског* [монографија, уредила Ј. Јованов], Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2009, 193.

²⁴ С. Стојановић, *Сећања на младост 1904 – 1922*, Београд 1997.

²⁵ **Доручак на трави** (1927), уље на платну, 201 x 163 cm, потписано доле лево: S. Choumanovich, Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад, инв. СЗПБ. 169; М. Квас, *Доручак на трави. Спомен-збирка Павла Бељанског* [монографија, уредила Ј. Јованов], Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2009, 221.

²⁶ **Пијани брод** (1927), уље на платну, 250 x 190 cm, потписано доле десно: S. Choumanovich, Музеј савремене уметности, Београд, инв. 1484.

²⁷ **Пијани брод** (1927), уље на платну, 250 x 190 cm, потписано доле десно: S. Choumanovich, Музеј савремене уметности, Београд, инв. 1484.

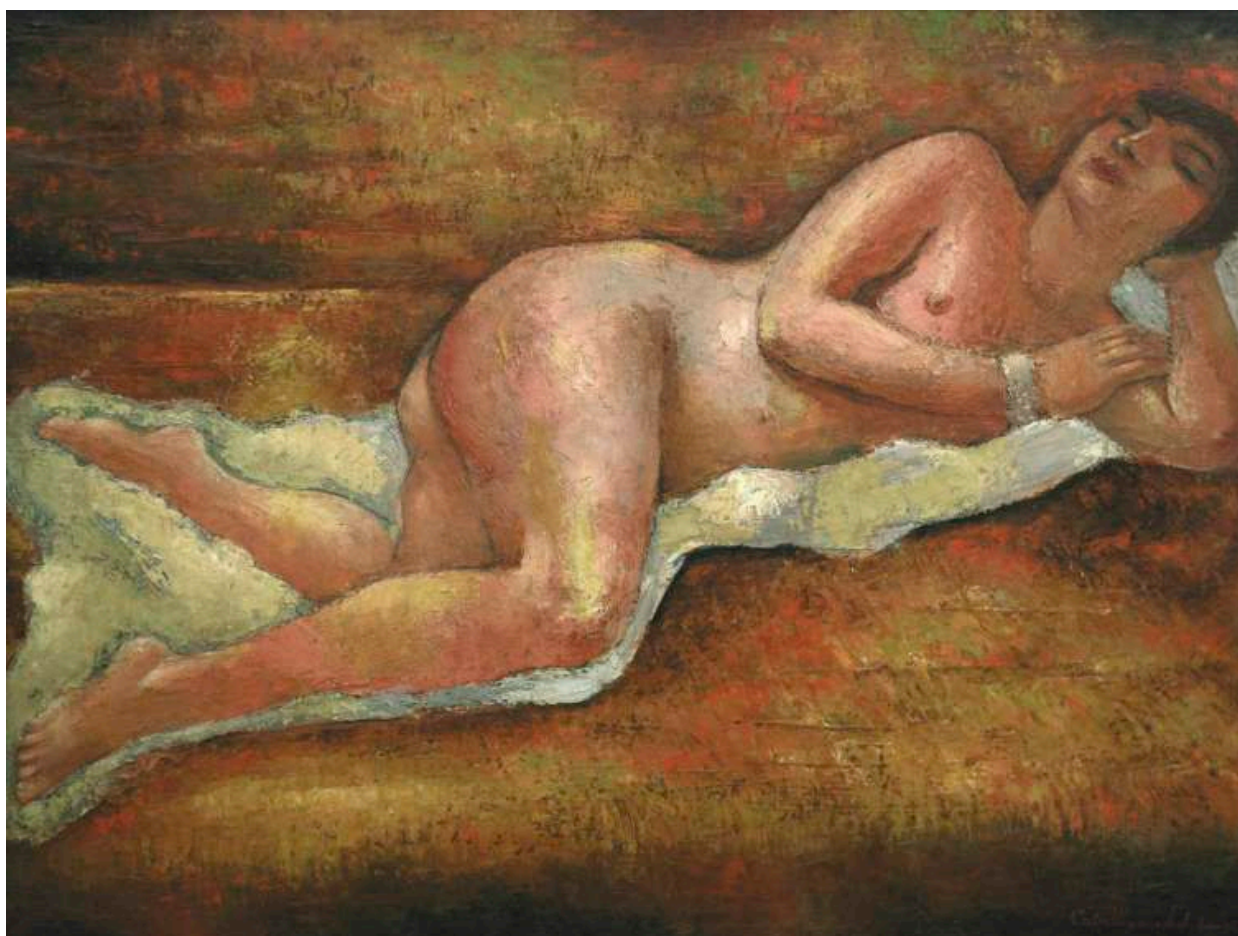
АРТИСТИ И МОДЕЛИ

новоотвореној кафани „Купола“. У Паризу борави до јула 1928, када се враћа у Шид. У септембру је на изложби у Београду приказао париске слике, које је углавном откупио трговац Ђераси. У октобру се вратио у Париз и преуредио атеље у Rue Denfert-Rochereau 38, где је остао до краја марта 1930. године. Током последњег Савиног боравка у Паризу, у париско посланство Краљевине Југославије добио је премештај и дипломата Павле Бељански.²⁸ Као колекционар, он управо тада склапа познанства са многим српским сликарима, поред Саве Шумановића чију је изложбу у Београду посетио, са Петром Добровићем, Петром Лубардом, Милом Милуновићем, Сретеном Стојановићем, Миланом Коњовићем и другима. Ипак је уздржана природа дипломате спречавала Бељанског да пријатељска дружења из уметничких атељеа и изложбених простора пресели у кафане где се пило и лудовало по читаве ноћи. Тај део париског живота, остао је намењен уметницима свих врста и нација, туристима увек гладним атракција, шароликој групи на чијем челу је једно од најзначајнијих места имала Алис Прен познатија као Кики, некрунисана краљица Монпарнаса, „коју знају сви од Сан Франциска до Осла“, како је приметио Андре Салмон.²⁹

Др. Јасна Јованов

²⁸ Спомен-збирка Павла Бељанског [монографија, уредила Ј. Јованов], Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2009.

²⁹ В. Klüver, J. Martin, *Foreword. Kiki's Memoirs* (уредили В. Klüver & J. Martin), The Ecco Press, Hopewell 1996, 10.

Јутро (Лежећи женски акт), уље на платну, 130 x 96 цм, 1929.

Крај Шумарка (Купачице), уље на платну, 250 x 190 цм, 1935.

SUMMARY

Not only does every artist have to master painting of a nude at school, but many of them approach this topic even later in their work. Sava Sumanovic painted nudes in different stages of his work, applying different painting poetics and varying the meaning of this topic. What is interesting is that some of his models are not anonymous. Especially significant in that sense are a few paintings that the artist made in Paris in 1929 and which famous Kiki posed for. She was a model, a painter, a cabaret dancer, a film actress, an inspiration to many artists and, above all, a unique individual. She was declared the Queen of Montparnasse, a bohemian quarter where Sava Sumanovic lived during his stay in Paris. She was born in Bretania as Alice Prin (1901 – 1953) and she came to Paris when she was twelve years old. After a short period at school, where she learned how to write and calculate, she dedicated herself to different sources of existence (she worked in a bookbindery, a military factory, a bakery) to finally realize that posing for artists is much easier and more profitable job. Her several-year relationship with Man Ray also contributed to her popularity. During this relationship, a large number of photographs, nudes and different “dressed” poses were made. Among the authors she posed for were Foujita, Moise Kisling, Per Krohg, Pablo Gargallo, Alexander Calder and many others and some of her friends were Chaim Soutine, Jean Cocteau, Tristan Tzara, Ernest Hemingway and Robert Desnos. In the first half of the 20th century, Montparnasse represented the most important art quarter not only in Paris but in the whole world. Artists of all nations gathered and created in numerous art schools, ateliers and bars which were around Montparrnasse Boulevard using the opportunity to express their potentials. In such an environment it was possible for a beautiful, witty, smart and resourceful girl to have the same significance as the artists she posed for. On the other hand, the fact that Sava Sumanovic painted her, and also his biographical fragments testify that this painter, during his three sojourns in Paris, spent time with the most famous contemporary artists and that his works were made at the very source of modern art.

Литература:

- Каталог изложбе Саве Шумановића на Новом универзитету, Београд 1939.
- Л. Трифуновић, *Српско сликарство 1900 – 1950*, Нолит, Београд 1970.
- Čelebonović, *Težnja izvornosti u srpskom slikarstvu između dva rata. У: Četrta decenija . ekspresionizam boje, kolorizam, poetski realizam, intimizam, koloristički realizam* [каталог, уредио М. Б. Протић], Музеј Савремене уметности, Београд 1971.
- В. Klüver, J. Martin, *Kiki's Paris*, Harry N. Abrams, Inc., Publishers, New York, 1989.
- *Kiki's Memoirs* (уредили В. Klüver & J. Martin), The Ecco Press, Hopewell 1996.
- С. Стојановић, *Сећања на младост 1904 – 1922*, Београд 1997.
- М. Квас, *Сава Шумановић од цртежа ка слици* [каталог], Спомен-збирка Павла Бељанског . Галерија слика „Сава Шумановић“, Нови Сад – Шид, 2001.
- Љ. Миљковић, *Сава Шумановић препуштање пасији*, Галерија слика «Сава Шумановић» – Принтмедиа, Шид – Београд 2007.
- R. F. Lanzoni, *French Cinema from it's Beginnings to the Present*, The Continuum International Publishing Group Inc., New York 2002.
- Masterpieces of Modernist Cinema* (уредио Frank Perry), Indiana University Press, Bloomington 2006.
- Ј. Јованов, Ристо Стијовић: сећање на људе и догађаје, Годишњак Града Београда, књига LII, Београд 2006, 279 – 308.
- *Dan Frank*, Воети, Службени гласник, Београд 2008.
- После 70 година* [каталог, уредила В. Буројевић], Галерија слика «Сава Шумановић», Шид, 2009.
- *Спомен-збирка Павла Бељанског* [монографија, уредила Ј. Јованов], Спомен-збирка Павла Бељанског, Нови Сад 2009.
- *Alias Man Ray: The Art of Reinvention* [каталог, уредио Mason Klein], The Jewish Museum, New York 2009.

Фотографије преузете из:

- Billy Kluver and Julie Martin, *Kiki's Paris. Artist and Lovers 1900-1930*. Inc., Publishers, New York, 1989.
- В. Klüver, J. Martin, Foreword. *Kiki's Memoirs* (уредили В. Klüver & J. Martin), The Ecco Press, Hopewell 1996, 32.

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
73/75 (497,113) "20"(083.824)

Буројевић Весна

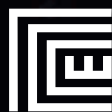
Сава Шумановић и краљица Монпарнаса:
артисти и модели/

[уредник, аутор изложбе Весна Буројевић;
аутор текста Јасна Јованов; превод Гордана
Ерић].Шид: Галерија слика „Сава Шумановић“,
2010 (Шид : Илијанум). '12 стр.: илустр.:23 цм.

тираж 3.000.

ISBN 978-86-87699-05-2

COBISS.SR-ID 246554375

Галерија слика "Сава Шумановић"
Шид, Светог Саве 7
Тел./факс: 022/ 712-614

E-mail:info@savasumanovic.com
www:www.savasumanovic.com